جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۲۹، زمستان ۱۳۹۷
وصول مقاله : ۱۳۹۶/۹/۲۱
تأیید نهایی : ۱۳۹۷/۵/۱۹
صفحات : ۱۲۶ - ۱۰۷

ارزیابی و سنجش شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی شهری (مورد شناسی: منطقهٔ ۶ شهر تهران)

دکتر حسین حاتمی نژاد [۱]، رشید یوسفی [۲]، اصغر هاشمی [۳]، سمیه نوزارع [۴]

چکیده

هدف مطالعهٔ حاضر سنجش کیفیت زندگی در منطقه ۶ شهر تهران با استفاده از شاخص‌های ذهنی است که این شاخص‌ها در قالب سه قلمرو اقتصادی،کالبدی-زیست‌محیطی و فرهنگی-اجتماعی تدوین و مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. روش تحقیق به‌صورت توصیفی-تحلیلی بوده است. جامعهٔ آماری در این پژوهش ساکنان منطقهٔ ۶ شهر تهران بوده‌اند. حجم نمونه‌گیری به‌طور تصادفی ساده انجام شده و برای برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران با احتمال ۹۵ درصد صحت استفاده شده است که حجم نمونه ۳۸۳ نفر برآورد شده و برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده شده است. به همین دلیل در این پژوهش به‌منظور دستیابی به قضاوتی صحیح، از ۱۰ شاخص در سه قلمرو اقتصادی، کالبدی-زیست‌محیطی و فرهنگی-اجتماعی استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت زندگی شهری در منطقهٔ ۶ در وضعیت نامطلوبی قرار دارد و شاخص‌های دسترسی و حمل‌ونقل با میزان بتای ۰/۲۳۴، شاخص تسهیلات خدماتی با میزان بتای ۰/۱۷۲ و شاخص زیبایی‌شناختی با میزان بتای ۰/۱۶۷، تأثیرگذارترین شاخص‌ها بر کیفیت زندگی شهری هستند. طبق نتایج، بین ویژگی‌های فردی، (سن، جنس، میزان تحصیلات) و سطح کیفیت زندگی رابطهٔ معناداری وجود دارد و میزان رضایت‌مندی زنان از کیفیت زندگی، بیشتر از مردان است که با افزایش میزان تحصیلات، کیفیت زندگی نیز افزایش پیدا می‌کند. همچنین بین دو متغیّر سن و کیفیت زندگی، روابط به‌صورت معنادار و معکوس است، به این صورت که با افزایش میزان سن، کیفیت زندگی کاهش پیدا می‌کند.

کلید واژگان: کیفیت زندگی شهری، شاخص‌های ذهنی، رضایت‌مندی، منطقهٔ ۶ شهر تهران.

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران Hataminejad@ut.ac.ir
۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران Rashid.yousefi@ut.ac.ir
۳- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران (نویسنده مسؤول) asghar.hashemi@ut.ac.ir
۴- دانشجوی دکترای شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران Somayenozare1@gmail.com

مقدمه و بیان مسآله

گسترش روزافزون صنعت که خود را با تولید انبوه کالاها و خدمات متنوع در بُعد کمّی نشان می‌دهد، مشکلات بسیاری برای بشر مدرن به‌همراه آورد. در حقیقت، همگام با افزایش شهرنشینی و تمرکز صنایع، سرمایه‌ها، امکانات و خدمات شهری رشد پیدا کرده و شهرهای بزرگ به کلان شهر های کنونی تبدیل شدند و مشکلات دشوار و پیچیده‌ای پدید آمد؛ ازجملهٔ آن مشکلات می‌توان به پدیدهٔ آلودگی هوا و تخریب محیط زیست، تراکم و شلوغی، ترافیک و مانند آن اشاره کرد که با اضافه‌شدن فشارهای روانی، صدمات جبران‌ناپذیری را به بشر وارد کرده است؛ به همین دلیل توجه بسیاری از دانشمندان و صاحب‌نظران به مفهوم کیفیت زندگی معطوف شد تا از آن راه تلاش‌هایی برای ارتقای شرایط زندگی و بهبودبخشیدن به بُعد کیفی زندگی بشر صورت گیرد (Pacione, ۲۰۰۸: ۲۰). کیفیت زندگی پدیده‌ای است که می‌تواند جنبه‌های فردی و جمعی کیفیت زندگی ما را منعکس و اولویت‌بندی کند (Higgins, 2011: 290). به‌عبارت‌دیگر شامل اجزا و عوامل عمومی، مانند بهداشت، رفاه، آزادی انتخاب، آزادی اساسی و به‌طورکلی عوامل روشن‌تر مانند دردسترس‌بودن غذا، پوشاک، آب آشامیدنی، امکانات آموزش و پرورش، مراقبت‌های بهداشتی و درآمد است (Keles, 2012:24). درواقع کیفیت زندگی یک مفهوم ذهنی است که نشان‌دهندهٔ برداشت‌های انسان‌ها از جنبه‌های مختلف محیط‌شان است (Beck and stave, 2011: 5).کیفیت زندگی یکی از مهمترین مسائل فراروی جهان امروزی است و مرکز توجه و توسعهٔ سیاست اجتماعی است (Philips, 2006:1). درواقع کیفیت زندگی دربرگیرندهٔ ابعاد روانی است که شاخص‌هایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت را دربرمی‌گیرد. همچنین ابعاد محیطی که دربرگیرندهٔ سنجه‌هایی همچون مَسکن، دسترسی به خدمات و امنیت محیطی است. جنبه‌های دیگر دربرگیرندهٔ توجه به فرصت‌های اجتماعی، امیدهای اشتغال، ثروت و اوقات فراغت است (سیف‌الدینی،۱۳۸۸: ۳۰۱).

تهران به‌عنوان پایتخت ایران ۱۵/۵ درصد از جمعیت شهری کشور را به خود اختصاص داده است و در سدهٔ اخیر تحت‌تأثیر تحولات شهرنشینی و شهرسازی گوناگونی قرار گرفته است که هر کدام به نوبهٔ خود در مقاطع زمانی مختلف کیفیت محیط شهری را دستخوش تغییر کرده‌اند. قرارگرفتن تهران به‌عنوان یکی از شهرهای بزرگ دنیا در چنین رتبه‌ای نشانگر آن است که مردم این شهر در شرایطی به دور از استانداردهای جهانی و معیارهای قابل‌قبول شهرنشینی زندگی می‌کنند. چنین شرایطی علاوه‌بر ایجاد نگرانی‌های وسیع در میان شهروندان و مسئولان کشور، باعث می‌شود تا دولت‌ها و شرکت‌های چندملیتی در ایجاد شعبات خود و سرمایه‌گذاری در این شهر رغبتی از خود نشان نداده و سرمایه‌گذاران خارجی نیز تمایلی برای هدایت سرمایهٔ خود به این شهر نداشته باشند که حداقل پیامد این موضوع می‌تواند بحران بیکاری و کمبود اشتغال باشد که درنهایت خود به بحران های اجتماعی شدیدتری بدل خواهد شد. این امر می‌تواند به منزلهٔ یک نیروی تهدیدکننده محسوب شود (گیوه‌چی، ۱۳۸۸: ۱۰۵). منطقهٔ ۶ شهرداری تهران شاهد غلبهٔ تدریجی مراکز فعالیت و کار، بر بافت‌های سکونتی و همچنین فشردگی کالبدی شدید در بخش جنوبی منطقه شده است که همین امر تا اندازهٔ زیادی سبب نادیده‌گرفتن محیط‌های سکونتی و کیفیت محیط شهری شده است. از این‌رو در این پژوهش به ارزیابی کیفیت زندگی شهری در منطقهٔ ۶ تهران پرداخته شده است. بدین‌ترتیب فرضیه‌های مورد بررسی در این پژوهش عبارتنداز:

- وضعیت عمومی کیفیت زندگی در منطقهٔ ۶ شهرداری تهران در وضع نامطلوبی قرار دارد.
- شاخص‌های فرهنگی، تسهیلات خدماتی و مسکن مهمترین شاخص‌های تأثیرگذار بر کیفیت زندگی شهری هستند.

• بین ویژگی‌های فردی (سن، جنس، میزان تحصیلات، شغل، مدت اقامت، وضعیت تأهل) و سطح کیفیت زندگی رابطهٔ معناداری وجود دارد.

پیشینهٔ پژوهش

کیفیت زندگی در حقیقت یک حوزهٔ تحقیقاتی بین رشته‌ای است. تاریخچهٔ پیدایش مفهوم کیفیت زندگی به دوران ارسطو در ۳۸۵ سال پیش از میلاد مسیح باز می‌گردد (Fayers and Machin,2000: 24). محققان گرایش های مختلف علمی کیفیت زندگی را از دههٔ ۱۹۳۰ مطالعه کرده‌اند. هر یک از این محققان درصدد بوده‌اند که نواحی مختلف جغرافیایی مانند شهرها، ایالت‌ها و ملّت‌ها را براساس شاخص‌های کیفیت زندگی که خود طراحی کرده‌اند، مطالعه کنند (wish, 1986: 93). توجه دانش جغرافیا به کیفیت زندگی و مفاهیم مربوط به آن به اواخر دههٔ ۱۹۶۰بر می‌گردد. دیوید اسمیت نخستین جغرافیدانی بود که دربارهٔ کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی در جغرافیا صحبت کرد. این جغرافیدان برای بررسی کیفیت زندگی و رفاه و عدالت اجتماعی از شاخص‌های اجتماعی ذهنی و مقایسهٔ عینی استفاده می‌کند (همان: ۶۰). بیشتر پژوهش‌های انجام شده در رابطه با کیفیت زندگی شهری مربوط به بُعد عینی و کالبدی بوده است؛ ولی در پژوهش حاضر به بررسی ابعاد کیفیت زندگی شهری از نظر ادراک ذهنی ساکنان پرداخته شده است، در جدول شمارهٔ (۱) به برخی از مقالات داخلی و خارجی که با رویکردهای نوین به ارزیابی کیفیت زندگی شهری در ابعاد عینی و ذهنی پرداخته‌اند، اشاره شده است.

جدول ۱. مطالعات صورت‌گرفته در ارتباط با کیفیت زندگی شهری

پدیدآورنده	عنوان پژوهش	خلاصهٔ نتایج
کوکبی (۱۳۸۶)	معیارهای ارزیابی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری	نتایج مطالعات و ارزیابی بیانگر قرار داشتن مرکز شهر خرم‌آباد در ردهٔ مراکز شهری با کیفیت زندگی شهری پایین بوده است.
رضوانی و همکاران (۱۳۸۸)	توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعهٔ موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)	نتایج کیفیت زندگی نشان می‌دهد ۲۵ درصد خانوارها در حالت بهزیستی و ۳۰/۱درصد در حالت محرومیت قرار دارند ۲۴/۴درصد از آن‌ها در حالت ناهماهنگی و ۲۰/۴ درصد در حالت انطباق قرار دارند. هرچند که همبستگی بین ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی بالا نیست به‌طورکلی یافته‌های پژوهش اهمیت مطالعه همزمان ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی را نشان می‌دهد.
قالیباف و همکاران (۱۳۹۰)	ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعهٔ موردی: محلهٔ یافت‌آباد)	وضعیت کیفیت زندگی در منطقهٔ مورد مطالعه در زمینه‌های محیطی، اقتصادی، اجتماعی از دید جامعه مطلوب نبوده و تنها وضعیت حمل و نقل و ارتباطات از دید جامعهٔ نمونه در حد متوسط ارزیابی شده است.
شاطریان و همکاران (۱۳۹۰)	سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان بافت قدیم شهر آران و بیدگل از شاخص‌های کیفیت زندگی	براساس نتایج میزان رضایت‌مندی ساکنان بافت قدیم شهر در شاخص‌های اجتماعی بیشتر از سایر بخش‌ها بوده و شاخص اقتصادی در رتبهٔ دوم و پس از آن شاخص خدماتی قرار دارد و شاخص کالبدی کمترین میزان رضایت‌مندی را دارا بوده است.
لطفی و منوچهری(۱۳۹۰)	تحلیل ابعاد عینی و ذهنی دسترسی به تسهیلات محل‌ها در کیفیت زندگی شهری. مطالعهٔ موردی: بافت قدیم، جدید و روستایی شهر مراغه	نتایج نشان می‌دهد که در محلات بافت جدید اختلاف زیادی بین ابعاد عینی و ذهنی وجود دارد؛ ولی در محلات بافت قدیم و روستایی این اختلاف کاهش می‌یابد.

قربانی و همکاران (۱۳۹۱)	تحلیل توزیع فضایی کیفیت زندگی در محله‌ها شهر چالوس	نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد شهروندان نسبت‌به شاخص‌ها تا حدودی راضی‌اند و کیفیت زندگی در شهر چالوس متوسط و نسبتاً زیاد است. محلهٔ ۱۰ با بیشترین میزان رضایت‌مندی و کیفیت زندگی بالا، مطلوب‌ترین محله و در مقابل محلهٔ ۱۴ با کمترین میزان رضایت‌مندی و کیفیت زندگی پایین، نامطلوب ترین محله مشخص شد. در بیشتر محله‌ها، دو شاخص ارتباطی –حمل و نقل و دسترسی- خدماتی بیشترین نارضایتی و شاخص همبستگی اجتماعی بیشترین رضایت‌مندی نشان داد ضریب رگرسیون (β) نشان داد که بیشترین تأثیر علّی بر کیفیت زندگی در شهر چالوس مربوط به شاخص محیطی با ضریب تأثیر۰/۱۲۷ است.
نوابخش (۱۳۹۱)	کیفیت زندگی شهری و برخی عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در شهر کرمانشاه	نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین متغیّرهای سرمایه‌های اجتماعی، میزان تحصیلات، سن، نوع مذهب و منطقهٔ محل سکونت بر کیفیت زندگی تأثیر دارد و همچنین میانگین مشاهده‌شده کیفیت زندگی شهروندان شهر کرمانشاه در سطح متوسط متمایل به پایین ارزیابی می‌شود.
قدمی و معتمد (۱۳۹۲)	بررسی کیفیت زندگی در شهرهای کوچک با تأکید بر بُعد سلامت فردی و اجتماعی (مطالعهٔ موردی: شهر نور، استان مازندران)	نتایج نشان می‌دهد که در شهر مورد مطالعه مؤلفه‌های کیفیت محیط‌زیست، کیفیت محیط کارکردی، در وضع پایین‌تر از سطح متوسط و کیفیت اجتماع در وضع متوسط قرار دارد. در مجموع شهر نور به لحاظ بُعد سلامت فردی و اجتماعی در وضع نامطلوب قرار دارد.
زینل و همکاران (۲۰۱۲)	بررسی ارتباط بین شرایط فیزیکی مسکن و کیفیت زندگی فقرای شهری مالزی	یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ارتباط مثبت ضعیف اما معناداری بین شرایط خانه و سلامتی، ایمنی و حمایت اجتماعی وجود دارد و حمایت اجتماعی شواهد تجربی از ارتباط بین شرایط خانه و کیفیت زندگی فراهم می‌آورد.
نگسان و عبدالکریم (۲۰۱۲)	تأثیر شدت فعالیت‌های تجاری شبانه در بنگ سر کوالالامپور درکیفیت زندگی ساکنان	یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که فعالیت‌های تجاری شبانه مانند، میخانه‌ها، کافه‌ها، کلوپ‌های شبانه و رستوران‌ها کیفیت زندگی ساکنان را جنبه‌های آسایش، راحتی و ایمنی تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. این مطالعه مناطق سپر، تغییر مجدد کاربری زمین از تجاری به مسکونی، استفاده از یک سیستم حمل و نقل عمومی و محله‌های حفاظت‌شده و گیت‌دار را توصیه می‌کند.
اکتای و روستملی (۲۰۱۰)	با بررسی کیفیت زندگی در فاماگوستا	دریافتند که در مقایسه با رضایت از خانه و همسایگان نزدیک و ویژگی‌های آن، رضایت از کیفیت کلی زندگی شهری در فاماگوستا پایین‌تر است. درحالی‌که تقریباً دو سوم (۶۶٪) از نمونه به‌طورکلی از محله خود راضی بودند تنها ۴۰ درصد از کیفیت زندگی شهری رضایت داشتند. به‌طورکلی، مردم در فاماگوستا به احتمال زیاد از امکانات تفریحی، فضای سبز، تعمیر و نگهداری خیابان‌ها و ترافیک در شهر رضایت ندارند که به این معنی بود که درجهٔ بالایی از تفاوت‌ها در میان ساکنان شهر در رابطه با دامنه رضایت‌مندی از زندگی شهری وجود دارد.

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

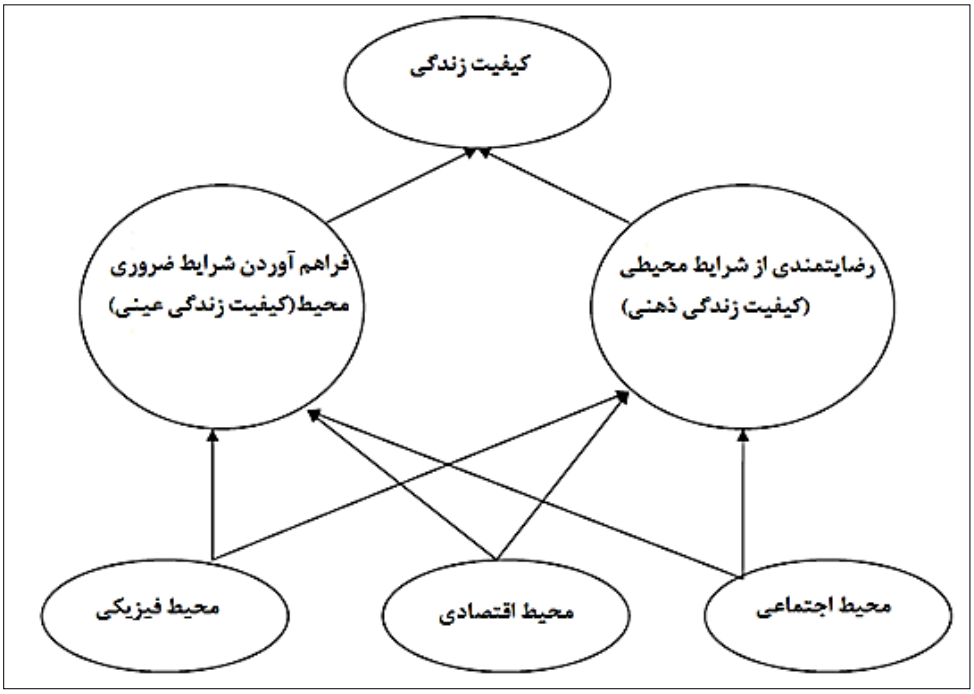
چارچوب نظری پژوهش

مفهوم کیفیت زندگی

کیفیت زندگی شهری در اصطلاح کلی برای توصیف اینکه انسان‌ها چگونه نیازهای خود را برآورده می‌سازند یا حدی که اشخاص و جوامع از قلمروهای گوناگون زندگی شهری احساس رضایت می‌کنند به‌کار برده می‌شود (Costanza, 2007: 269). در طول چند دهۀ اخیر، توسعۀ بی‌رویۀ شهرنشینی، مهاجرت، ازدیاد جمعیت و تغییر در شیوۀ زندگی، دگرگونی بیشتر در ساختار زندگی شهری را فراهم آورد. چنین وضعیتی که سنخیتی با رشد زیرساخت‌های شهری نداشته، نیازهای مختلف انسانی را نادیده گرفته و باعث شده تا توسعۀ فیزیکی شهرها، لجام‌گسیخته و بدون توجه به پارامترهای انسانی-اجتماعی اتفاق افتد (کرم و محمدی، ۱۳۸۸: ۶۰).

مدل کیفیت زندگی داس[1]

داس یک مدل مفهومی که نشان دهندۀ ارتباط بین محیط و کیفیت زندگی است ارائه کرده است. این مدل یک روش پایین به بالا با استفاده از شاخص‌های عینی و ذهنی برای مطالعۀ کیفیت زندگی ارائه می‌دهد. این روش از ترکیب محیط بیرونی زندگی (کیفیت زندگی عینی) و ادراک شخصی از محیط زندگی (کیفیت زندگی ذهنی) برای مطالعۀ کیفیت زندگی بهره برده است.(Das, 2008:301). شکل شمارۀ (۱) نحوۀ ترکیب و به‌کارگیری شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی را به دو صورت عینی و ذهنی و براساس مدل داس که برای مطالعۀ کیفیت زندگی در گواهاتی به‌کار رفته را نشان می‌دهد.

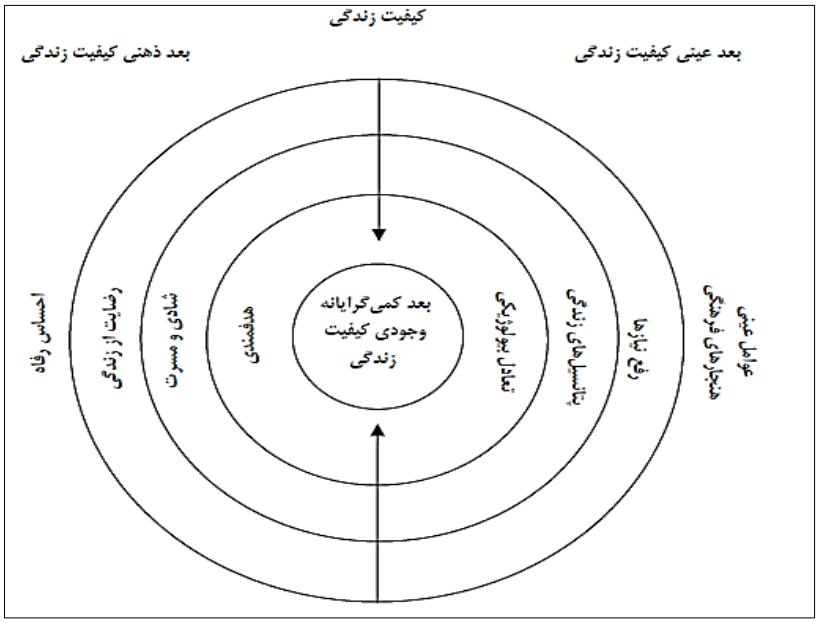
شکل ۱. مدل کیفیت زندگی

(منبع: Das, 2008: 301)

1- Das

مدل تئوری تلفیقی کیفیت زندگی

این مدل بیان می‌کند که کیفیت زندگی شامل سه بُعد اساسی ذهنی، عینی، بُعد وجودی یا هستی‌گرایانه است که هر یک در تعامل با دیگری است. بُعد ذهنی کیفیت زندگی نشان‌دهندهٔ چگونگی ارزیابی و احساس فرد دربارهٔ زندگی است. در این بُعد هر فرد چگونه زیستن خود و احساسش از زندگی را ارزیابی می‌کند. در بُعد وجودی یا هستی‌گرایانه، چگونه خوب‌بودن زندگی هر فرد در سطحی عمیق‌تر بیان می‌شود. این بُعد تناسب و توازن فردی را در سطحی عمیق‌تر منعکس می‌کند و در بُعد عینی کیفیت زندگی این واقعیت که زندگی فرد چگونه به‌وسیلهٔ جهان خارج و محیط‌های اطراف درک و تفسیر می‌شود، تبیین می‌شود. این ابعاد دارای هم‌پوشانی‌اند و براساس آنچه پیش‌تر بیان شد، می‌توانند در طیفی از ذهنیات تا عنیات دسته‌بندی گردند (Ventgoto,2003:1040-1030).

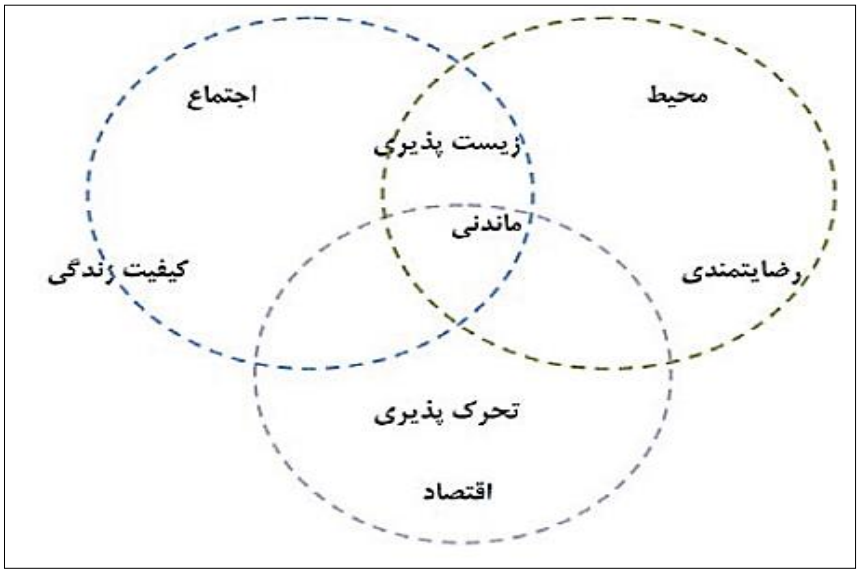

شکل ۲. مدل تلفیقی کیفیت زندگی

(منبع: Ventgoto, 2003)

مدل عوامل سهیم در کیفیت زندگی از دیدگاه اکولوژی انسانی

برای تبیین مفهوم کیفیت زندگی مدلی توسط شیفر و همکارانش در سال 2000 میلادی ارائه شده است. در این مدل بر سه قلمرو اجتماع، محیط و اقتصاد تأکید شده است. مزیت این مدل این است که تقابل بین قلمروها صریحاً معین شده و تصویری از مفاهیم زیست‌پذیری، کیفیت زندگی و پایداری در ارتباط متقابل با همدیگر بیان شده است (Van Kamp and et al, 2003: 11).

شکل ۳. مدل عوامل سهیم در کیفیت زندگی از دیدگاه اکولوژی انسانی
(منبع: Van Kamp and et al, 2003: 11)

تحقیقات و مطالعات اخیر کیفیت زندگی، بر دو روش‌شناسی عمده متمرکز بوده‌اند: روش اول، شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی قابل‌سنجش (ابعاد عینی) را برای انعکاس میزان برآورده‌شدن نیازهای انسانی به‌کار می‌گیرد و روش دوم، سطوح شادکامی و رضایت‌مندی (ابعاد ذهنی) را براساس گزارشات شخصی افراد از تجارب زندگی نشان می‌دهد، که بهزیستی ذهنی نامیده می‌شود. بنا به تعریف سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی درک افراد از موفقیت خود در زندگی از نظر فرهنگ، سیستم ارزشی که در آن زندگی می‌کنند، اهداف، انتظارات، استانداردها و اولویت‌هایشان است. پس موضوعی کاملاً ذهنی بوده و توسط دیگران قابل مشاهده نیست و بر درک افراد از جنبه‌های مختلف زندگی استوار است. ارزیابی کیفیت زندگی در ابعاد ذهنی، ادراک و ارزیابی افراد را از وضعیت زندگی خود منعکس می‌سازد و با استفاد ه از شاخص‌های ذهنی اندازه‌گیری می‌شود. کیفیت ذهنی زندگی به روش‌های مختلفی قابل اندازه‌گیری است. در یکی از مهم‌ترین روش‌ها، کیفیت زندگی می‌تواند میزان تجمعی از سطح رضایت در قلمروهای مختلف زندگی باشد. براساس این روش زندگی به قلمروهای مختلفی تقسیم شده و ترکیب میزان رضایت حاصل از هر یک از قلمروها، کیفیت کلی زندگی را نشان می‌دهد (خادم الحسینی، ۱۳۸۹: ۵۰).

شاخص‌های سنجش کیفیت زندگی شهری

در گذشته محققان علوم اجتماعی برای سنجش کیفیت زندگی استفاده از معرف‌های عینی فرافرهنگی مانندِ رفع نیازهای اولیه (غذا، سرپناه و...) را توصیه می‌کردند. تأکید زیاد بر دیدگاه عینی منجربه غفلت از دیدگاه ذهنی شد که بسیار مهم است و در سطح فردی به‌کار برده می‌شود. درحالی‌که شاخص‌های عینی محیط زندگی و کار را تشریح می کنند و شاخص‌های ذهنی راه‌هایی که مردم شرایط اطرافشان را درک و ارزیابی می‌کنند را تشریح می‌کنند (اکبری،۱۳۸۹:۱۲۸). امروزه تعریف بهزیستی ذهنی به‌عنوان شاخص کیفیت زندگی از مطلوبیت بیشتری برخوردار است. بدان‌سبب که به‌جای اینکه متخصصان بگویند مردم چه هنگام احساس خوشبختی می‌کنند، خود مردم دربارهٔ آن اظهار نظر می‌کنند. می‌توان به روشنی از شهروندان پرسید که تا چه‌حد احساس خوشبختی می‌کنند. سنجش کیفیت زندگی شهری با استفاده از این رویکرد مشکل بوده و وقت و هزینهٔ بیشتری را نسبت‌به سنجش شاخص‌های عینی به خود

اختصاص می‌دهد، لیکن نتایج حاصل از آن منطقی بوده و بیشتر به واقعیت نزدیک‌تر است (لطفی،۱۳۸۸:۷۵). رویکرد های کیفیت زندگی در جدول (۲) آورده شده است.

جدول ۲. رویکرد های کیفیت زندگی شهری

رویکردها	ویژگیهای راهبردی	مفاهیم اصلی رویکرد
عاملیت گرایی	- بیشتر ناظر بر ذهنیات، قابلیتها و توانمندیهای افراد است، و نه شرایط ساختاری، اجتماعی و محیط پیرامونی	فردگرایی روانشناختی
مطلوبیت گرایی	- انتخاب امکانات و گزینه هایی که فراوان ترین لذت را برای بیشترین افراد ایجاد کند - بیشتر معطوف به چگونگی به حداکثر رساندن بهره و خیر عمومی معطوف است - به جای تحمیل ارزشهای جامعه، به هر فرد اجازه میدهد که به انتخاب های خاص خود بپرداز	اصل سودمندی اصل انتخاب
ارزشهای عام	- فراهم آوردن این امکان که زندگی خوب چگونه است و چگونه میتواند بهتر شود - هدفمند ساختن و سمت و سو بخشیدن به زندگی انسان . - نشان دادن نمایی کلی از عوامل تشکیل دهنده کیفیت زندگی.	تاکید بر ارزشهای انتزاعی و امور غیر واقعی تاکید بر جنبه عمومی ارزش ها
نیازهای اساسی	- تاکید بر تامین نیازهای اولیه و اساسی مانند تغذیه، مسکن و بهداشت - مناسب بودن برای سنجش کیفیت زندگی اولیه در کشورهای بسیار محروم مفهومی کامل و فراگیر را از کیفیت زندگی ارائه نمیدهد	تاکید بر ارزشها و امور واقعی تمرکز بر کالا و خدمات
توسعه انسانی	- هدف اصلی در این رویکرد بهزیستی انسان است و انسان فعل و منبع اصلی توسعه به شمار میآید - حوزه های مورد مطالعه این رویکرد بیشتر آموزش، بهداشت و اشتغال است	مردم گرا بودن توسعه
نیازهای انسانی	- شاخص اصلی در این رویکرد امید به زندگی است - تامین نیازها در واقع پیشنیاز مشارکت در تامین اجتماعی است . - همه افرا دارای حق مسلم در تامین نیازهایشان هستند	مکمل بودن نیازها آزادی انتخاب و تصمیم گیری
رویکرد قابلیتی	- محور اصلی این رویکرد، تاکید بر مجموعه قابلیتهایی است که شخص توان آن را دارد یا باید داشته باشد - گسترش آزادی، چه به عنوان هدف اولیه و چه به مثابه ابزار اصلی توسعه، باید در نظر گرفته شود. در این رویکرد در ارزیابی سیاستگذاریها، به جای متمرکز شدن صرف بر وضعیت ذهنی افراد بر آنچه که اینها میتوانند انجام دهند تمرکز میگردد	تاکید بر مفهموم سازی کیفیت زندگی تاکید بر توانایی افراد در دست یابی به کارکردهای مورد نظر
رویکردهای ساختارگرا	- مفهومی کامل و فراگیر را از کیفیت زندگی ارائه میکند که تمام حوزه های موثر بر کیفیت زندگی را در بر میگیرد. - کیفیت زندگی در معنای واقعی نمیتواند مستقل از مناسبات، روابط یا پیوندهای مشترک اجتماعی باشد. - تاکید بر اینکه کیفیت زندگی فراتر از مفهوم فرایندها و دستاوردها و تحقق فردی است.	کلیت گرایی و فراگیر بودن کیفیت زندگی

(منبع: نقدی اسد الله ، بابایی حیدر ، ۱۳۹۴)

روش پژوهش

روش این پژوهش، توصیفی تحلیلی بوده و به‌صورت پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شده است. جامعهٔ آماری مورد مطالعه در فرایند پرسشگری شامل شهروندان منطقهٔ ۶ شهر تهران است. روش نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی ساده بوده و حجم نمونه با استفاده از مدل کوکران برآورد شده است. با توجه به جمعیت منطقهٔ ۶ تهران (۲۳۱۰۲۴ نفر) ۳۸۴ پرسشنامه مورد نیاز بود که تهیه و توسط شهروندان تکمیل شد.

فرمول شمارهٔ (۱):

d=0.05 p=0.50 q=0.50 T=1.96

$$n=\frac{\frac{t^2pq}{d^2}}{1+\frac{1}{n}(\frac{t^2pq}{d^2}-1)} \Longrightarrow n=\frac{384/16}{1+\frac{1}{225290}(383/16)}\approx 384$$

داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. روایی پرسشنامه با نظر پانل متخصصان و کارشناسان در زمینهٔ موضوع مورد پژوهش مورد تأیید قرار گرفت و برای محاسبهٔ پایایی سؤالات پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که میزان پایایی آن برابر با ۰/۹۲ و در سطح قابل‌قبولی برای پژوهش‌های علوم انسانی است. برای بررسی وضعیت متغیّرها از آزمون T-test و برای سنجش روابط متغیّرها بر یکدیگر از آزمون‌های اسپیرمن و پیرسون، کراس تب و رگرسیون چندمتغیّره استفاده شده است.

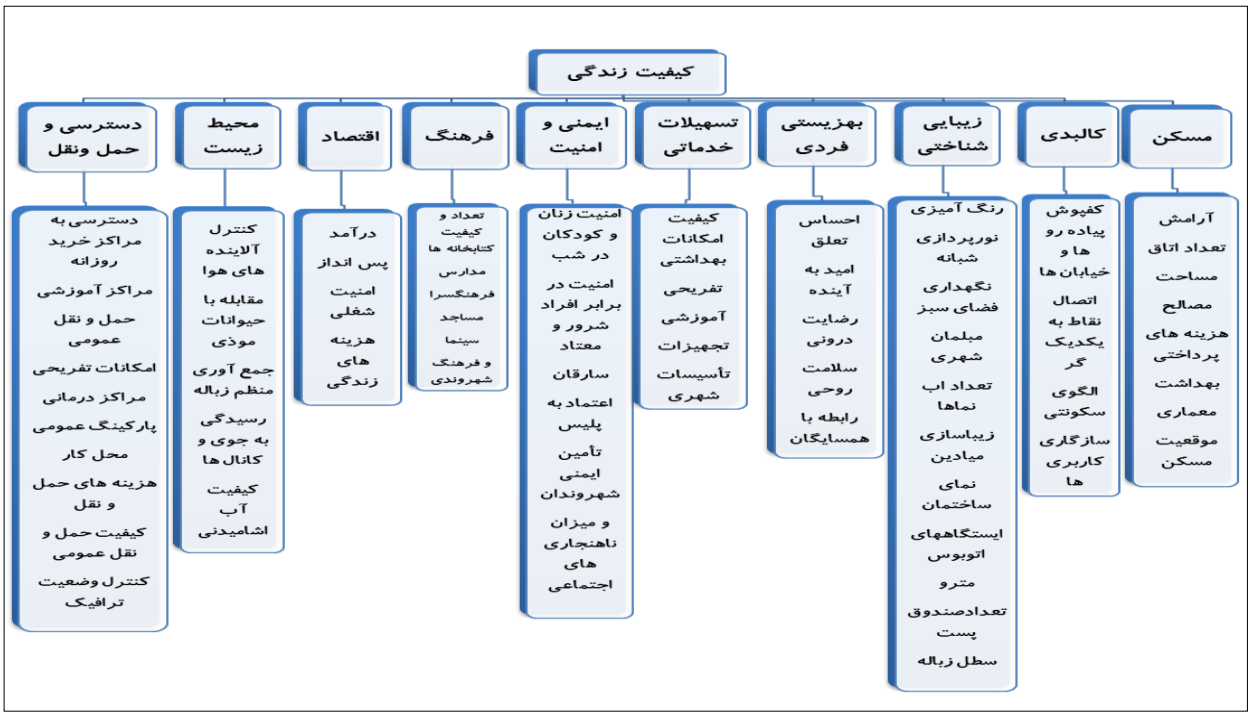
جدول ۳. میزان آلفای کرونباخ

قابلیت اعتماد	
آلفای کرونباخ	تعداد سؤال
۰/۹۲۴	۶۴

(منبع: نویسندگان: ۱۳۹۴)

تعیین شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مناسب در سطوح مختلف مدل پژوهش

در شکل شمارهٔ (۴) شاخص‌ها و زیرشاخص‌های کیفیت زندگی به تفکیک نشان داده شده است که شامل شاخص‌های مسکن، کالبدی، زیبایی، بهزیستی فردی، تسهیلات خدماتی، ایمنی و امنیت، فرهنگی، اقتصادی، محیط‌زیستی و حمل و نقل و دسترسی است که به نوبهٔ خود به زیرشاخص‌ها تقسیم می‌شوند.

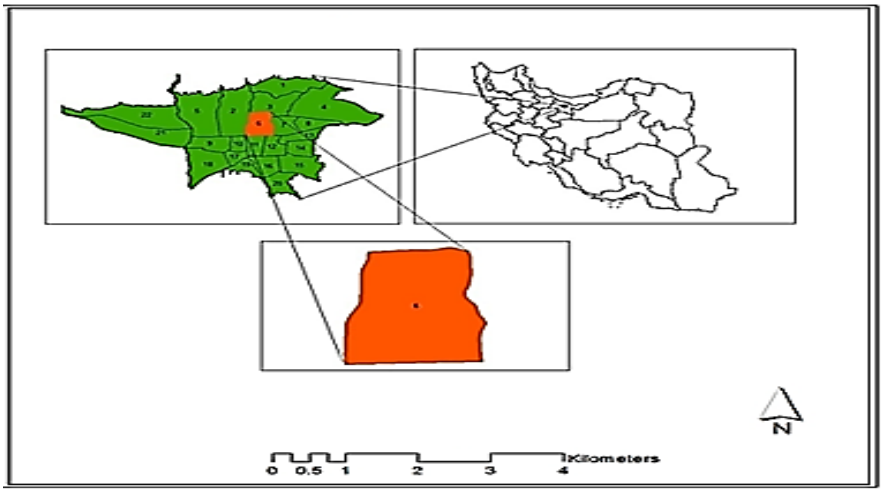

شکل ۴. مدل مفهومی شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی شهری

(منبع: نویسندگان: ۱۳۹۴)

محدودهٔ مورد مطالعه

منطقه با مساحتی معادل ۲۱/۲ کیلومتر مربع، حدود ۳/۲ درصد از سطح شهر را دربرمی‌گیرد که از این نظر در رتبهٔ سیزدهم مناطق شهر تهران قرار دارد. مساحت منطقه به ۶ ناحیه و ۱۸ محله تقسیم شده و بیش از ۳۰ درصد ساختمان‌های دولتی و خصوصی را درخود جای داده و به لحاظ موقعیت جغرافیایی در حوزهٔ مرکزی شهر تهران واقع است. این منطقه از شمال به منطقهٔ ۳، از شرق به منطقهٔ ۷، از جنوب به مناطق ۱۰، ۱۱ و ۱۲ و از غرب به منطقهٔ ۲ منتهی می شود (شهرداری منطقهٔ ۶، ۱۳۹۴).

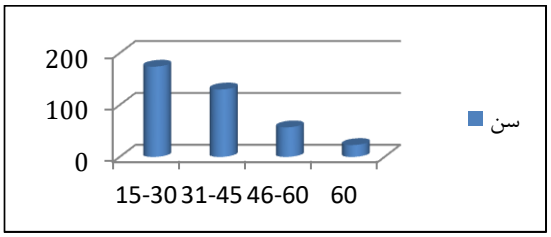
شکل شمارهٔ ۵. موقعیت منطقهٔ ۶ شهرداری تهران

(منبع: نویسندگان،۱۳۹۲)

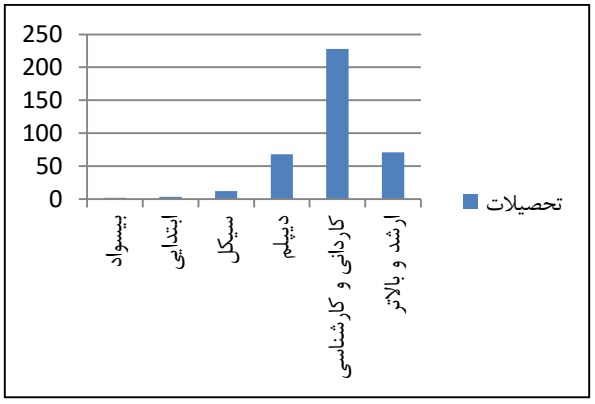
بحث و یافته‌ها

بررسی ویژگی‌های جمعیتی شرکت‌کنندگان در پژوهش

سن: شرکت‌کنندگان در پژوهش به چهار گروه سنی ۳۰-۱۵، ۴۵-۳۱، ۶۰-۴۶ و بالاتر از ۶۰ سال تقسیم‌بندی شدند که از این تعداد ۱۷۴ نفر در گروه سنی ۳۰-۱۵ سال قرار داشتند. ۱۳۰ نفر از افراد در سنین بین ۴۵-۳۱ سال قرار داشتند. ۵۷ نفر در سنین بین ۶۰-۴۶ سال قرار داشتند و ۲۳ نفر نیز در سنین بالای ۶۰ سال مورد پرسش قرار گرفتند. از ۳۸۴ شهروندی که مورد پرسش واقع شدند ۲۲۱ نفر مذکر و ۱۷۳ نفر مؤنث بودند. ۲ نفر بی‌سواد، ۳ نفر دارای تحصیلات ابتدایی، ۱۲ نفر دارای مدرک سیکل، ۶۸ نفر دارای مدرک دیپلم، ۲۲۸ نفر دارای تحصیلات کاردانی و کارشناسی و ۷۴ نفر دارای تحصیلات ارشد و بالاتر هستند.

شکل ۶. نمودار وضعیت سنی شرکت‌کنندگان در پژوهش
(منبع: نویسندگان: ۱۳۹۴)

شکل ۷. نمودار بررسی میزان تحصیلات شرکت‌کنندگان در پژوهش
(منبع: نویسندگان: ۱۳۹۴)

بررسی وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در منطقهٔ ۶ شهرداری تهران

براساس نتایج آزمون T، برای شاخص مسکن این روابط معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص مسکن که برابر با ۲۳/۷۳ است و مقایسه آن با میزان Test value که برابر با ۲۵ است نشان می‌دهد که کیفیت مسکن در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. براساس نتایج آزمون T، برای شاخص کالبدی این روابط معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص کالبدی که برابر با ۱۱/۶۴است و مقایسه آن با میزان Test value که برابر با ۱۳ است نشان می‌دهد که کیفیت شاخص کالبدی در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. براساس نتایج آزمون T، برای شاخص زیبایی این روابط معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص زیبایی که برابر با ۳۲/۷۳ است و مقایسهٔ آن با میزان Test value که برابر با ۳۴ است نشان می‌دهد که کیفیت زیبایی در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. براساس نتایج آزمون T، برای شاخص بهزیستی فردی این روابط معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص بهزیستی فردی که برابر با ۱۵/۲۸ است و مقایسهٔ آن با میزان Test value که برابر با ۱۶ است نشان می‌دهد که کیفیت بهزیستی فردی در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. براساس نتایج آزمون T، شاخص تسهیلات خدماتی این روابط معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص تسهیلات خدماتی که برابر با ۱۴/۳۹ است و مقایسهٔ آن با میزان Test value که برابر با ۱۶ است نشان می‌دهد که کیفیت تسهیلات خدماتی در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. براساس نتایج آزمون T، برای شاخص ایمنی و امنیت این روابط معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص ایمنی و امنیت که برابر با ۱۵/۹۸ است و مقایسهٔ آن با میزان Test value که برابر با ۱۹ است نشان می‌دهد که رضایت از ایمنی و امنیت در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. براساس نتایج آزمون T، برای شاخص فرهنگی این روابط

معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص فرهنگی که برابر با ۱۷/۱۷ است و مقایسهٔ آن با میزان Test value که برابر با ۱۹ است نشان می‌دهد که کیفیت شاخص فرهنگ در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. براساس نتایج آزمون T، برای شاخص اقتصاد این روابط معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص اقتصاد که برابر با ۷/۸۸ است و مقایسهٔ آن با میزان Test value که برابر با ۱۳ است نشان می‌دهد که کیفیت شاخص اقتصاد در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. براساس نتایج آزمون T، برای شاخص محیط‌زیست این روابط معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص محیط‌زیست که برابر با ۱۲/۷۹ است و مقایسهٔ آن با میزان Test value که برابر با ۱۶ است نشان می‌دهد که کیفیت شاخص محیط‌زیست در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. براساس نتایج آزمون T، برای شاخص دسترسی و حمل و نقل این روابط معنادار است و با بررسی میزان میانگین شاخص دسترسی و حمل و نقل که برابر با ۲۸/۵۰است و مقایسهٔ آن با میزان Test value که برابر با ۳۴ است نشان می‌دهد که کیفیت شاخص دسترسی و حمل و نقل در این منطقه پایین‌تر از میزان میانگین قرار دارد. به‌منظور بررسی شاخص‌های تأثیرگذار در کیفیت زندگی، در کیفیت زندگی شهری از رگرسیون چندمتغیّره استفاده شده است. با بهره‌گیری از مدل رگرسیون چندگانه مشخص شد بین شاخص‌های (مسکن، کالبدی، زیبایی، بهزیستی فردی، تسهیلات خدماتی، ایمنی و امنیت، فرهنگی، اقتصادی، محیط‌زیستی و دسترسی و حمل و نقل) و کیفیت زندگی در منطقه ۶ رابطهٔ معناداری وجود دارد. ضریب تصحیح شده R2 نشان می‌دهد مقدار رابطه ۰/۹۹۶ درصد بوده است. یعنی ۰/۹۹۶ درصد از بالابودن کیفیت زندگی در این منطقه ناشی از شاخص‌های مذکور بوده است.

جدول ۴. نتایج آزمون T از وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی درمنطقهٔ ۶ شهرداری تهران

شاخص‌های کیفیت زندگی	میانگین	میزانTest value	T	سطح معناداری
مسکن	۲۳,۷۳	۲۵	-۴,۷۶۲	۰/۰۰۰
کالبدی	۱۱,۶۴	۱۳	-۱۰,۵۵۷	۰/۰۰۰
زیبایی شهر	۳۲,۷۳	۳۴	-۳,۰۷۸	۰/۰۰۰
بهزیستی فردی	۱۵,۲۸	۱۶	-۳,۵۳۲	۰/۰۰۰
تسهیلات خدماتی	۱۴,۳۹	۱۶	-۸,۹۱۶	۰/۰۰۰
ایمنی و امنیت	۱۵,۹۸	۱۹	-۱۳,۹۷۱	۰/۰۰۰
فرهنگی	۱۷,۱۷	۱۹	-۸,۹۲۲	۰/۰۰۰
اقتصادی	۷,۸۸	۱۳	-۳۰,۱۸۲	۰/۰۰۰
محیط‌زیستی	۱۲,۷۹	۱۶	-۱۶,۸۴۵	۰/۰۰۰
دسترسی و حمل و نقل	۲۸,۵۰	۳۴	-۱۵,۰۹۰	۰/۰۰۰
کل	۱۷۹,۸۰	۱۹۳	-۸,۵۵۶	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

بررسی وضعیت رگرسیونی شاخص‌های پژوهش و کیفیت زندگی

جدول شمارهٔ (۵) معناداربودن رابطه بین شاخص‌های (مسکن، کالبدی، زیبایی، بهزیستی فردی، تسهیلات خدماتی، ایمنی و امنیت، فرهنگی، اقتصادی، محیط‌زیستی و دسترسی و حمل و نقل) و کیفیت زندگی در سطح ۰/۹۹ درصد را در منطقهٔ ۶ نشان می‌دهد.

جدول ۵. آماره‌های تحلیل رگرسیون شاخص‌های تحقیق و کیفیت زندگی.

ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تبیین	ضریب تبیین تعدیل‌شده	خطای معیار
۰,۹۹۶	۰,۹۹۳	۰,۹۹۲	۲,۶۵۰۸۴

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

جدول شمارهٔ ۶. تحلیل واریانس و رگرسیون چندگانه شاخص‌های تحقیق و کیفیت زندگی.

مدل		مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی‌داری
۱	رگرسیون	۳۴۷۰۰۸,۶۹۴	۱۰	۳۴۷۰۰,۸۶۹	۴۹۳۸,۲۶۷	[b]۰,۰۰۰
	باقیمانده‌ها	۲۶۲۱,۰۴۶	۳۷۳	۷,۰۲۷		
	کل	۳۴۹۶۲۹,۷۴۰	۳۸۳			

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

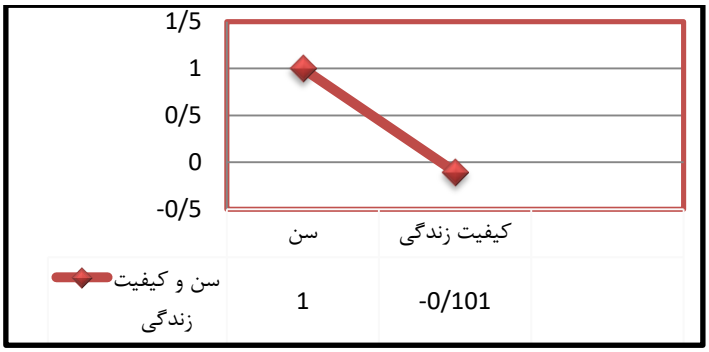
بررسی میزان همبستگی بین مؤلفه‌های اجتماعی (سن، جنس، تحصیلات) با کیفیت زندگی شهری

با یکسان‌سازی تمامی شاخص‌های کیفیت زندگی برای سنجش همبستگی از همبستگی پیرسون استفاده شده است. با بررسی میزان همبستگی بین دو متغیّر سن و کیفیت زندگی به این نتیجه می‌رسیم که با توجه به پایین‌تر بودن میزان معنی‌داری از ۰/۰۵ با ۰/۹۵ اطمینان، وجود رابطهٔ معکوس و ضعیفی را بین دو متغیّر نتیجه می‌گیریم، به این صورت که با افزایش میزان سن، کیفیت زندگی کاهش می‌یابد.

جدول ۷. جدول همبستگی بین سن و کیفیت زندگی

آزمون همبستگی پیرسون		سن	کیفیت زندگی
کیفیت زندگی	ضریب همبستگی	۱,۰۰۰	[*]-۰,۱۰۱
	معناداری	---	۰,۰۴۹
	N	۳۸۴	۳۸۴

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

شکل ۸. رابطهٔ سن و کیفیت زندگی؛

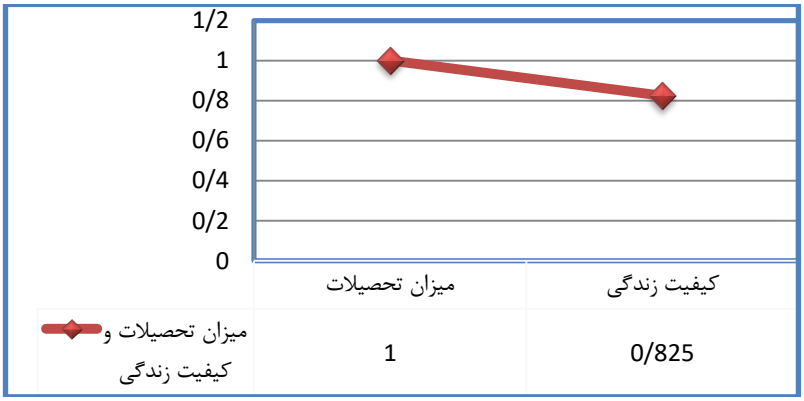
(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

به‌منظور بررسی رابطه بین دو متغیّر ترتیبی تحصیلات و کیفیت زندگی که با یکسان‌سازی تمام شاخص‌های کیفیت زندگی به‌دست آمده، از آزمون اسپیرمن استفاده شده است و با توجه به میزان sig که میزان آن پایین‌تر از ۰/۰۱ است و همچنین با توجه به میزان ضریب همبستگی محاسبه شده، به این نتیجه می‌رسیم که بین دو متغیّر رابطهٔ معناداری و مثبت بالایی وجود دارد به این صورت که با افزایش میزان تحصیلات، رضایت از کیفیت زندگی افزایش می‌یابد.

جدول ۸. جدول همبستگی بین میزان تحصیلات و کیفیت زندگی

آزمون همبستگی اسپیرمن		تحصیلات	کیفیت زندگی
کیفیت زندگی	ضریب همبستگی	۱,۰۰۰	۰,۰۸۲۵**
	معناداری	---	۰,۰۰۰
	N	۳۸۴	۳۸۴

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

شکل ۹. رابطهٔ میزان تحصیلات و کیفیت رضایت از کیفیت زندگی

(منبع: نویسندگان: ۱۳۹۴)

به‌منظور بررسی رابطه بین دو متغیّر جنسیت و کیفیت زندگی که در مقیاس اسمی-ترتیبی قرار دارند از آزمون کا اسکوئر استفاده شده است. با توجه به میزان sig که میزان آن از سطح اطمینان ۰/۰۵ کمتر است با ۰/۹۵ درصد اطمینان وجود رابطه بین دو متغیّر نتیجه گرفته می‌شود نتایج آزمون کراس تب (جدول شمارهٔ ۸)نشان می‌دهد که میزان رضایت‌مندی زنان از کیفیت زندگی بیشتر از مردان است.

جدول ۹. جدول همبستگی بین جنسیت و کیفیت زندگی

آزمون کا اسکوئر	مقدار ارزش	معناداری	درجه آزادی
پیرسون- کا اسکوئر	۲۱,۳۸۶	۰,۰۰۶	۷۷
نسبت احتمال	۲۱,۹۱۹	۰,۰۰۵	۷۷
رابطهٔ خطی با خطی	۵,۷۱۶	۰,۰۱۷	۱

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

جدول ۱۰. آزمون کراس تب برای رابطهٔ جنس و رضایت از کیفیت زندگی

آزمون کراس تب		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
مرد	تعداد	۱۴	۶۹	۹۹	۱۸	۱۱
	درصد	۶,۶	۳۲,۷	۴۶,۹	۸,۵	۵,۲
زن	تعداد	۳۳	۵۴	۵۷	۲۳	۵
	درصد	۱۹,۲	۳۱,۴	۳۳,۱	۱۳,۴	۲,۹
جمع	درصد	۱۲,۲	۳۲	۴۰,۹	۱۰,۷	۴,۲

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

آزمون فرضیه‌ها

فرضیهٔ اول: سطح کیفیت زندگی در منطقهٔ ۶ شهر تهران در وضع مناسبی نیست.

با یکسان‌سازی و ترکیب گویه‌های مربوط به تمام شاخص‌های کیفیت زندگی نشان می‌دهد که این روابط معنادار است. با توجه به متوسط سطح رضایت از شاخص‌های کیفیت زندگی که میزان آن ۱۷۹,۸۰محاسبه شده است و مقایسه آن با Test value گویه‌ها که ۱۹۳ در نظر گرفته شده، مشخص می‌شود که رضایت از شاخص‌های کیفیت زندگی در منطقهٔ ۶ در سطح پایین‌تر از میانگین قرار دارد با توجه به جداول زیر فرضیهٔ اول پژوهش تأیید می‌شود.

جدول ۱۱. یکسان‌سازی شاخص‌های کیفیت زندگی شهری

شاخص‌های کیفیت زندگی	میانگین	انحراف از معیار	Test value	T	معناداری
فرهنگ	۱۷۹,۸۰	۳۰,۲۱	۱۹۳	-۸,۵۵۶	۰,۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

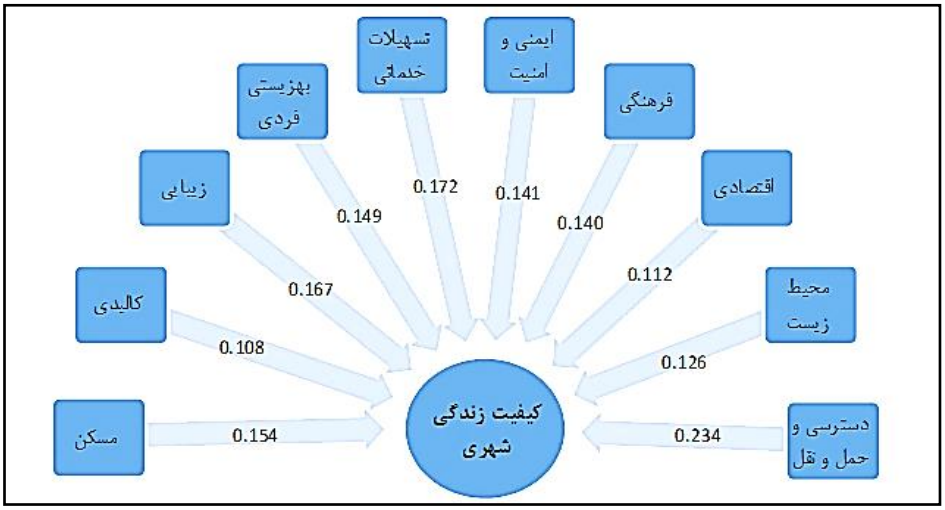
فرضیهٔ دوم: شاخص‌های فرهنگی، تسهیلات خدماتی و مسکن مهمترین شاخص های تأثیرگذار بر کیفیت زندگی شهری در منطقهٔ ۶ شهر تهران هستند.

به‌منظور ارزیابی میزان تأثیر شاخص‌های مختلف بر کیفیت زندگی از آزمون رگرسیون چندمتغیّره استفاده شده است. نتایج حاصل از آزمون رگرسیون خطی چندمتغیّره نشان می‌دهد که با توجه به میزان بتا، شاخص‌های دسترسی و حمل و نقل با میزان بتای ۰/۲۳۴، شاخص تسهیلات خدماتی با میزان بتای ۰/۱۷۲، شاخص زیبایی‌شناختی با میزان بتای ۰/۱۶۷، شاخص مسکن با میزان بتای ۰/۱۵۴ تأثیرگذارترین شاخص‌ها بر کیفیت زندگی هستند و فرضیهٔ دوم پژوهش رد می‌شود.

جدول ۱۲. آزمون رگرسیون چندمتغیّره از تأثیر شاخص‌ها بر کیفیت زندگی

مدل	ضرایب استاندارد نشده	ضرایب استاندارد نشده		T	Sig
	Beta	Std. error	B		
کل	-	۰,۹۴۷	۱,۲۶۷	۱,۳۳۸	۰,۱۸۲
مسکن	۰,۱۵۴	۰,۰۳۰	۰,۸۹۴	۲۹,۳۱۸	۰,۰۰۰
کالبد	۰,۱۰۸	۰,۰۶۲	۱,۲۹۰	۲۰,۸۰۴	۰,۰۰۰
زیبایی	۰,۱۶۷	۰,۰۲۲	۰,۶۲۶	۲۸,۲۵۵	۰,۰۰۰
بهزیستی فردی	۰,۱۴۹	۰,۰۳۹	۱,۱۲۹	۲۸,۸۵۵	۰,۰۰۰
تسهیلات خدماتی	۰,۱۷۲	۰,۰۶۳	۱,۴۶۹	۲۳,۱۸۳	۰,۰۰۰
ایمنی	۰,۱۴۱	۰,۰۳۹	۱,۰۱۰	۲۵,۶۷۴	۰,۰۰۰
فرهنگی	۰,۱۴۰	۰,۰۴۵	۱,۰۵۱	۲۳,۲۰۴	۰,۰۰۰
اقتصاد	۰,۱۱۲	۰,۰۵۱	۱,۰۱۷	۲۰,۱۲۲	۰,۰۰۰
محیط‌زیستی	۰,۱۲۶	۰,۰۵۳	۱,۰۱۷	۱۹,۳۲۹	۰,۰۰۰
دسترسی و حمل و نقل	۰,۲۳۴	۰,۰۲۷	۰,۹۹۰	۳۷,۰۴۰	۰,۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۴)

شکل ۱۰. میزان تأثیر شاخص‌های مختلف بر کیفیت زندگی شهری

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴)

فرضیه سوم: بین ویژگی‌های فردی (سن، جنس، میزان تحصیلات) و سطح کیفیت زندگی در منطقهٔ ۶ شهر تهران رابطهٔ معناداری وجود دارد.

به‌منظور بررسی میزان همبستگی بین متغیّرهای فاصله‌ای سن و ترتیبی کیفیت زندگی از همبستگی پیرسون استفاده شده است. با بررسی میزان همبستگی بین دو متغیّر سن و کیفیت زندگی به این نتیجه می‌رسیم که با توجه به پایین‌تر بودن میزان معنی‌داری از ۰/۰۵ با ۰/۹۵ اطمینان وجود رابطه بین دو متغیّر را نتیجه می‌گیریم که این روابط به‌صورت معکوس است به این صورت که با افزایش میزان سن کیفیت زندگی کاهش پیدا می‌کند. به‌منظور بررسی رابطه بین دو متغیّر جنسیت و کیفیت زندگی که در مقیاس اسمی- ترتیبی قرار دارند از آزمون کا اسکوئر استفاده شده است. با توجه به میزان sig که میزان آن از سطح اطمینان ۰/۰۵ کمتر است با ۰/۹۵ درصد اطمینان وجود رابطه بین دو متغیّر نتیجه گرفته می‌شود. به‌منظور بررسی رابطهٔ بین دو متغیّر ترتیبی تحصیلات و کیفیت کلی زندگی که با یکسان‌سازی تمام شاخص‌های کیفیت زندگی به‌دست آمده، از آزمون اسپیرمن استفاده شد و با توجه به میزان sig که میزان آن پایین‌تر از ۰/۰۱ است و همچنین با توجه به میزان ضریب همبستگی محاسبه شده به این نتیجه می‌رسیم که بین دو متغیّر رابطهٔ معناداری و مثبت بالایی وجود دارد به این صورت که با افزایش میزان تحصیلات، رضایت از کیفیت زندگی افزایش می‌یابد. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که بین متغیّرهای سن، جنس و میزان تحصیلات با کیفیت زندگی رابطهٔ معنادار وجود دارد و فرضیهٔ سوم پژوهش تأیید می‌شود.

نتیجه‌گیری

کیفیت زندگی، مفهومی پیچیده و چندبُعدی است که تحت تأثیر مؤلفه‌هایی چون زمان و مکان، ارزش‌های فردی و اجتماعی قرار دارد، و ازاین رو معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف بر آن مترتب است. برخی آن را به‌عنوان قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به‌عنوان اندازه‌ای برای میزان جذابیت و برخی به‌عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایت‌مندی و مواردی از این دست تعبیرکرده اند؛ بنابراین کیفیت زندگی، واژه‌ای پیچیده در ارتباط با شرایط و وضعیت جمعیت، در یک ناحیه است،که دربرگیرنده ابعاد روانی است که شاخص‌هایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت راشامل می‌شود(شاخص‌های ذهنی) در برخی موارد، رضایت‌های اجتماعی نیز نامیده می‌شود. توجه به مفهوم بُعد ذهنی، یکی از دیدگاه‌هایی است که در تحقیقات مربوط به کیفیت زندگی به‌کار برده می‌شود. این رویکرد که به رویکرد آمریکایی کیفیت زندگی معروف است، درمقابل رویکرد

اسکاندیناوی مطرح شده است. کیفیت ذهنی زندگی به روش‌های مختلفی قابل اندازه‌گیری است. در یکی از مهم‌ترین روش‌ها، کیفیت زندگی می‌تواند میزان تجمعی از سطح رضایت در قلمروهای مختلف زندگی باشد. براساس این روش زندگی به قلمروهای مختلفی تقسیم شده و ترکیب میزان رضایت حاصل از هریک از قلمروها، کیفیت کلی زندگی را نشان می‌دهد. در این تحقیق به بررسی شاخص‌های ذهنی در قالب سه بُعد اقتصادی، کالبدی-زیست‌محیطی و اجتماعی-فرهنگی پرداخته شده است که در قالب طیف 5 مقیاسی لیکرت از رضایت‌مندی بسیار زیاد تا بسیار کم بیان شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت زندگی شهری در منطقهٔ ۶ در وضعیت نامطلوبی قرار دارد و شاخص‌های دسترسی و حمل و نقل با میزان بتای ۰/۲۳۴، شاخص تسهیلات خدماتی با میزان بتای ۰/۱۷۲، شاخص زیبایی‌شناختی با میزان بتای ۰/۱۶۷، تأثیرگذارترین شاخص‌ها بر کیفیت زندگی شهری هستند. .طبق نتایج بین ویژگی‌های فردی (سن، جنس، میزان تحصیلات) و سطح کیفیت زندگی رابطهٔ معنادار و مثبتی وجود دارد به‌طوری‌که میزان رضایت‌مندی زنان از کیفیت زندگی بیشتر از مردان است. نتایج آزمون اسپیرمن نشان می‌دهد که بین دو متغیّر تحصیلات و کیفیت زندگی رابطهٔ معناداری و مثبت وجود دارد به این صورت که با افزایش میزان تحصیلات کیفیت زندگی نیز افزایش پیدا می‌کند. همچنین نتایج آزمون پیرسون دربارهٔ متغیّرهای سن و کیفیت زندگی نشان می‌دهد که این روابط به‌صورت معکوس است؛ به این صورت که با افزایش میزان سن، کیفیت زندگی کاهش پیدا می‌کند. در پایان به‌منظور بهبود کیفیت زندگی در منطقهٔ ۶ پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود. درمجموع شهروندان از شاخص‌های ذهنی منتخب و مرتبط با کیفیت زندگی رضایت چندانی ندارند، البته بررسی میدانی محققان هم تاحدودی نظرات شهروندان را تأیید می‌کند.

- ایجاد عایق‌های صوتی در اطراف بزرگراه‌های موجود در منطقهٔ ۶ شهرداری تهران به‌منظور جلوگیری از آلودگی‌های صوتی برای مساکن که در حاشیهٔ بزرگراه‌ها واقع شده‌اند.
- بهبود حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری و ایجاد پارک‌های محله‌ای و جیبی در منطقهٔ ۶ شهر تهران.
- توجه به ایستگاه‌های مترو (انقلاب، توحید) با توجه به حجم بالای مسافر در این منطقه از شهر و در نظر گرفتن نیازهای شهروندان در آن‌ها.
- تقویت امکانات بهداشتی و درمانی و توزیع مناسب آن‌ها در منطقهٔ ۶ شهر تهران.
- تقویت مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت و توزیع مناسب آن‌ها به‌دلیل تراکم بالای جمعیتی در منطقهٔ ۶ شهر تهران.
- بهبود وضعیت روشنایی خیابان‌ها، کوچه‌های و فضاهای شهری منطقهٔ ۶ شهر تهران.
- افزایش نظارت و گشت‌زنی شبانه‌روزی پلیس در محله‌های مختلف منطقهٔ ۶ شهر تهران.

منابع

اکبری، اسماعیل؛ امینی، مهدی. (۱۳۸۹).کیفیت زندگی شهری ایران. فصل‌نامهٔ رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، سال ۱۰، شمارهٔ ۳۶.ص ۶-۱۰.

خادم‌الحسینی،احمد، منصوریان، حسین ، ستاری، محمد حسین (۱۳۸۹)، سنجش کیفیت ذهنی زندگی در نواحی شهری، فصل‌نامهٔ جغرافیا و مطالعات محیطی، شمارهٔ ۳.ص ۷-۹.

رضوانی ، محمدرضا، متکان علی اکبر, منصوریان حسین, ستاری محمدحسین، (۱۳۸۸)، توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعهٔ موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)، مطالعات و پژوهش های شهری منطقه ای : دانشگاه کااشان ، دوره ۱ , شماره ۲، ص ۱-۱۸.

سیف‌الدینی، فرانک. (۱۳۸۸). فرهنگ واژگان برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. تهران: انتشارات آییژ، چاپ دوم.

شاطریان محسن، اشنویی امیر، گنجی پور محمود (۱۳۹۱)،، سنجش میزان رضایتمندی ساکنان بافت قدیم شهر آران و بیدگل از شاخص های کیفیت زندگی، مطالعات و پژوهش

های شـهری منطقـه ای،دانشـگاه کاشـان ، دوره ۴ , شـماره ۱۳،ص ۱-۱۸.

شناخت کیفیت زندگی در شهر تهران. (۱۳۸۸). مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی‌شهر تهران (شهرداری تهران)،گزارش‌مرحلـۀ اول،- ویرایش‌سوم.

فرجـی‌سـبکبار، حسـنعلی. (۱۳۹۲). جـزوۀ کلاسـی درس GIS، مقطع کارشناسی ارشد، رشتۀ برنامه‌ریزی روسـتایی، دانشـگاه تهران.

قالیباف، محمدباقر و همکاران. (۱۳۹۰). ارزیابی کیفیـت زنـدگی شهری (مطالعۀ موردی: محلـۀ یافـت‌آبـاد). فصـلنامۀ علمـی و پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران، انجمن جغرافیـایی ایـران ، دورۀ جدید، سال ۹، شمارۀ ۳۱، ص ۱۰-۱۱.

قدمی، مصطفی؛ معتمد، سمانه. (۱۳۹۲). بررسی کیفیت زنـدگی در شهرهای کوچک با تأکید بر بُعد سلامت فردی و اجتمـاعی (مطالعـۀ مـوردی: شـهر نـور، اسـتان مازنـدران). جغرافیـا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه اصفهان ، سـال ۲۴، پیـاپی ۴۹، شمارۀ ۱،ص ۶-۸.

قربانی، زینب؛ خاکپور، براتعلی؛ مافی، عزت‌الـه. (۱۳۹۱). تحلیـل توزیع فضایی کیفیت زندگی در محله‌ها شـهر چـالوس، مجلـۀ پژوهش و برنامه‌ریـزی شـهری، دانشـگاه آزاد اسـلامی واحـد مرودشت ، سال ۴، شمارۀ ۱۳، ، صص ۱۸-۱.

کوکبی، افشـین ، (۱۳۸۶) ، معیارهـای ارزیـابی کیفیـت زنـدگی شهری در مراکز شهری، نشریه جغرافیـا ومطالعـات محیطـی، افشین کوکبی ; مجله: هویت شهر ; دانشگاه تهران ، شماره ۱ ;ص ۱۰-۱۲.

کرم، امیر؛ محمدی، اعظم. (۱۳۸۸). ارزیابی و پهنه‌بندی تناسـب زمین برای توسعۀ فیزیکی شهر کرج و اراضی پیرامونی برپایـۀ فاکتورهـای طبیعـی و روش فراینـد تحلیـل سلسـله (AHP). فصلنامۀ جغرافیای طبیعی، دانشگاه تهران ، سـال اول، شـمارۀ ۴، صص ۷۹-۷۴.

گیوه‌چی، سعید. (۱۳۸۸). تحلیـل و ارائـۀ الگوهـای مـدیریت در سوانح شهری ناشی از مخاطرات زیست‌محیطی (مورد: منطقـۀ ۶ تهران)، رسالۀ دکتری، دانشکدۀ جغرافیـا، گـروه جغرافیـای انسانی، رشتۀ جغرافیا و برنامـه‌ریـزی شـهری، اسـتاد راهنمـا مهدی قرخلو.

لطفی، صدیقه؛ منوچهری، ایوب. (۱۳۹۰). تحلیل ابعـاد عینـی و ذهنی دسترسی به تسـهیلات محـل‌هـای در کیفیـت زنـدگی شهری (مطالعۀ موردی: بافت قـدیم، جدیـد و روسـتایی شـهر مراغه). نشریۀ هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، شمارۀ ۴۵، صص ۸۶-۷۵.

مرکز آمار ایران. سرشماری عمـومی نفـوس و مسـکن. (۱۳۹۰). گزیدۀ نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسـکن ۱۳۹۰. قابـل دسترسی از سایت http://www.amar.org.ir .

نقدی اسد الله ، بابایی حیدر ، (۱۳۹۴)، مروری بر شـاخص هـا و مولفه هـای کیفیـت زنـدگی شـهری مـورد مطالعـه ی شـهر همـدان،)، فصـلنامه مطالعـات مـدیریت شـهری ،دانشـگاه آزاداسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران ، سال هفتم ، شماره ۲۱.ص ۷.

نوابخش، مهرداد. (۱۳۹۱). کیفیت زندگی شهری و برخی عوامل اجتمـاعی مـؤثر بـر شـهر کرمانشـاه، مطالعـات جامعـه‌شـناختی شـهری (مطالعـات شـهری)، دانشـگاه آزاد اسلامی، واحد دهاقان ،دورۀ دوم، شمارۀسوم، صفحات ۸۱-۶۵.

Beck, A & Stave, K(۲۰۱۱) . understanding urban quality of life and sustainability, available at: www.systemdynamics. Org/conference/2011/proceed/index/.htm

Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, L, Boumans, R., et al.(2007). Quality of life: anapproach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being. EcologicalEconomics, 61, 267–276.

Das, D(2008). "urban quality of life: A case stady of Guwahati, social indicator Research", No.88.

Fayers PM, Machine D., (2000). Introduction. In: Fayers PM, Machine D. Quality of Life Assessment, Analysis and interpretation", 1st ed. UK: John Willy & Sons.

Higgins, P & Campanera, Josep M(2011). sustainable quality of life in English city location, Cities28, 290 – 299.

Jacobs , jane (۱۹۶۱). the Death and life of Great American cities. New yourk. Rondom House.

Kles, Rusen(2012). The quality of life and the environment, proceda – Social and behavioral science, 35, 23 – 32.

Oktay,D&Rustemli,M(2010)Measuring the quality of urban life and neighbourhood satisfaction: Finding fram Gazimagusa(Famagustaand) Area study, International journal of social science and humanity studies,Vol 2, No 2, 2010 ISSN: 1309-8063 (Online).

Pacione, Mike. (2008). "Urban Environmental Quality and Human Well-being: A Social-geographical Perspective." Landscape and Urban Planning, 61 (1-2), pp. 19-30.

Philips, David,(2006). Quality of Life Concept, policy and practice, Routledge, London and New York.

Van Kamp, Irene and et al,(2003). Urban Environmental Quality and Human well-being Toward a Conceptual Framework and Demarcation of concepts: a Literature study" Landscape and Urban Planning 65.

Ventegots, M., Jovvj. N., (2003.) Quality of Life Theory: An Integrative Theory of the Global Quality of Life Concept, The Scientific World Journal, 3:1030-1040.

Wish NB, (1986). "Are we really measuring the quality of life? Well-being has subjective dimensions, as well as objective ones", American Journal of Economics and sociology, 45.